

Verkkotiedon rajoilla

Päivikki Karhula

Suomen kirjastoseura, Eduskunnan kirjasto ja kirjastojärjestö IFLAn sananvapauskomitea FAIFE järjestivät toukokuussa Helsingissä Internetin sisältöjä ja rajoja käsittelevän kansainvälisen konferenssin. Tapahtumassa pohdittiin sananvapauden sekä haitalliseksi koetun verkkoaineiston teemoja. Lisäksi kuultiin näkemyksiä Internetin merkityksestä pienillä kielialueilla. Keskustelussa olivat myös kokemukset esto- ja suodatinohjelmista sekä mediakasvatuksen näkökulma.

Seminaarin puhujina olivat mm. sananvapauskomitea FAIFEn puheenjohtaja, professori *Paul Sturges* Iso-Britanniasta, suodatin- ja esto-ohjelmia testannut Tanskan kirjastokorkeakoulun professori *Niels Ole Pors* ja kanadalaisen Media Awareness Network -hankkeen vetäjänä toiminut *Anne Taylor*. Suomalaisia puhujia edustivat kansanedustajat *Tarja Cronberg* ja *Jyrki J. Kasvi*, kirjastokonsultti *Tuula Haavisto*, professori *Ahti Saarenpää*, mediakasvatuksen dosentti *Sirkku Kotilainen*, palvelujohtaja *Kimmo Tuominen* ja Valtion elokuvatarkastamon johtaja *Matti Paloheimo*.

Ohjausta, laadunvalvontaa vai rajoituksia?

Tilaisuuden puheenvuorojen kautta tuli ainakin osoitettua, miten vaikeaa haitalliseksi katsotun aineiston määrittely ja rajanveto on kirjastoille. Perinteisesti kirjastojen tehtävä on ollut valikoida ja tuoda kokoelmiinsa monipuolinen, asiakkai-

den tarvitsema ja laadukas kokoelma julkaisuja. Ongelman määrittelyn vaikeudet tulevat vastaan vapaiden verkkoaineistojen kohdalla.

Verkossa valikointia asiakkaille ei samassa mielessä ole mahdollista toteuttaa. Käyttöön on otettava toiset keinot. Myös verkkokäytön

luonne on erilainen. Asiakkaat eivät käytä asiakkaspäätteitä vain tiedonhakuun, vaan yhä enemmän myös keskusteluun ja tiedon tuottamiseen. Kirjastojen eräinä mahdollisuuksina vastata Internetin haitallisten aineistojen lisääntymiseen, on panostus aineistojen käytön ohjaamiseen tai esillepanoon. Käyttäjien kiinnostusta voidaan ohjata esimerkiksi kirjaston suosittelemiin tai laadukkaiksi valikoimiin aineistoihin.

Mahdollisuutena on myös käyttäjien koulutus. Informaatiolukutaidon ja mediakasvatuksen opetuksella tuetaan käyttäjien taitoja arvioida aineistojen laatua ja tiedonlähteiden valikointia.

Kanadalainen Media Awareness -hanke, jota Anne Taylor tilaisuudessa esitteli toi vaikutta-

van ja monipuolisen esimerkin mediakasvatuksen mahdollisuuksista. Hankkeen yhteistyökumppaneita ovat olleet lasten ja nuorten lisäksi opettajat, kirjastot ja kasvattajat. Hankkeen lähestymistavat pohjautuvat tutkimustietoon ja tiedotuksessa ja koulutuksessa on hyödynnetty monia erilaisia kanavia. Taylor huomauttaa myös, että lasten ja nuorten verkon käyttötavat haastavat kasvattajat ja ohjaajat. Yhdessä lasten ja nuorten kanssa on opeteltu esimerkiksi ongelmien tunnistamista verkossa sekä turvallisia keskustelun tapoja ja rajoja.

Kokemuksista monia malleja

Seminaarissa tuli esille monia erilaisia malleja ja kokemuksia käyttäjien tukemisesta tai käytön ohjaamisesta tilannekohtaisesti. Käyttörajoituksista oli myös kokemuksia melko rajoittamattoman käytön ja asiakkaan tarkasti tunnistavan ja kontrolloivan verkkokäytön väliltä.

Niels Ole Porsin esittelemät tanskalaisten kokemukset filttointiohjelmien käytöstä osoittivat ohjelmien sinänsä toimivan kohtalaisen hyvin. Tekniikka kehittyi jatkuvasti toimivammaksi ja pois suodatettava aineisto näyttää seuloituvan ohjelmiin yhä tarkemmin.

Toinen asia on, halutaanko näitä ohjelmia käyttää ja miten seuloita halutaan kohdentaa. Käytännössä monet kirjastot eri puolella maailmaa myös käyttävät filttointiohjelmia ja ovat niihin kohtuullisen tyytyväisiä. Kysymys on enemmän kirjaston valitsemasta toimintapolitiikasta tässä asiassa.

Filtterointitekniikan hyödyntämisen eräs ongelma on myös niiden kytkennöissä muihinkin tarkoituksiin. Onko mielekästä ottaa käyttöön teknologiaa, jota voidaan soveltaa joissain yhteyksissä myös ihmisoikeuksia loukkaavaan sensurointiin? Tästä suuntauksesta hyvänä esimerkkinä on eräiden Internetin palvelujentarjoajien toiminta Kiinassa.

Sananvapaus ei ole pysyvä tila

Eräs tapahtuman mielenkiintoisimmista luennoista piti IFLA:n sananvapauskomitea FAIFEN

puheenjohtaja, professori Paul Sturges Iso-Britanniasta. Sturges on toiminut FAIFE:ssä aktiivisesti jo 9 vuoden ajan, joista puheenjohtajana vuodesta 2003 alkaen.

FAIFE:n tehtävänä on nostaa esille sananvapauteen ja siihen liittyviin yhteiskunnallisten teemojen kysymyksiä kirjasto- ja informaatioalalla. Organisaatio tuottaa vuosittain julkaisun, joka keskittyy joko kansainvälisen katsauksen luomiseen sananvapauteen liittyvistä kysymyksistä tai on vaihtoehtoisesti teemakohtainen katsaus.

– FAIFE:n keskeinen tehtävä on tiedotuksellinen ja koulutuksellinen, ”awareness raising”, kuvailee Sturges. – Tarpeen mukaan myös järjestämässä tapahtumia ja tuottaa tarvittaessa aloitteita tai lausuntoja.

Organisaatiolla on myös projekteja kehitysmaissa. – FAIFE:lla on meneillään esimerkiksi korruption vastaisia ja demokratiaa tukevia hankkeita ja workshoppeja, kuvailee Sturges. – Tulossa on aiheeseen liittyvä konferenssi Zagrebissa, jonka tuloksia on tarkoitus käsitellä edelleen IFLA:n konferenssissa Etelä-Afrikan Durbanissa 2007.

Sananvapaus ei ole itsestäänselvyys, vaikka länsimaissa on demokraattisen perinteen pohjalta totuttu elämään sen suojassa. – Sananvapauden tila ei ole vakio, toteaa Paul Sturges. – Tilanteet muuttuvat nopeastikin eri maissa. Näemme ilmeisiä tapauksia tästä hetkellä esimerkiksi Kuubassa, Kiinassa ja Turkmenistanissa. Pinnan alta löytyy kuitenkin esimerkiksi yksityisyyteen ja valvontaan liittyviä ongelmia vaikkapa USA:ssa ja Britanniassa.

Verkkokäytön ongelmat ovat toisaalla

Sturges ei näe filttointia oleellisena ongelmana kirjastoille ja arvelee seminaarin osoittaneen sen. – Todellisten syiden tunnistaminen ongelmiin on vaikeaa, pohtii Sturges.

– On paljon hyvää ja asianmukaista verkon käyttöä. Miksi käytössä on ongelmia? Ongelmat löytyvät ehkä enemmän tiedonhakijan suuntautumisesta. FAIFE onkin pyrkinyt tukemaan tiedonhakijoiden osaamista esimerkiksi tuottamalla verkkokäytön oppaita kehitysmaihien (Internet Guidelines) mm. Ugandaan ja Venäjälle.

Sisältöjen rinnalla ongelmana ovat yhä useammin myös verkkoyhteydet. – Tiedon maksullisuus ja Open Access ja Open Source -ohjelmien mahdollisuudet ovat tärkeitä, mutta eivät tärkeimpiä teemoja, painottaa Sturges. – Jatkuvuus on ongelma. Esimerkiksi tietoliikenneyhteyksien ja laitteiden ylläpidon rahoituskysymykset ovat keskustelussa jopa Britanniassa. Näistä löytyy myös monia kauhukertomuksia kehityksimaista. Kun verkkoaineistoihin ja tietotekniikkaan sijoitetaan, pitäisi ottaa vastuu myös palvelujen jatkuvuuden takaamisesta.

Ajankohtaisia haasteita sananvapauteen liittyvissä kysymyksissä löytyy myös infrastruktuurista. Esimerkiksi kansalaisia laajalti koskeva valvonta, tiedonkeruu, yksityisyyden suojan ja tietoturvan aukot hiipivät arkeen ohi filttorien.

– Britanniassa julkisessa keskustelussa ovat olleet esimerkiksi valvonnan ja kuluttajien tietojen keruuseen liittyvät teemat, painottaa Sturges. – Ilkviä kokemuksia on saatu myös olemassa ole-

vien valvontajärjestelmien virheistä, esimerkiksi vääriä ihmisten joutumisesta tutkittavaksi.

– Tärkeitä ovat myös monet lainsäädännölliset kysymykset, tietoturva, maiden välinen tietojen vaihto tai lainsäädännön erot eri maissa, täydentää Sturges. – Jos teemoja ajatellaan kirjastojen kannalta, brittiläiset kirjastot eivät ole näyttäneet muodostavan selkeitä kantoja esimerkiksi asiakastietojen keruuseen ja niiden säilyttämiseen tai tietoturvaan.

Muutoksen haasteet

Miksi informaatioalalla on tähän mennessä ollut melko vähän kiinnostusta infrastruktuurissa tapahtuviin muutoksiin? – Arvelen, että alalla on vähemmän kiinnostusta pohtia uhkakuvia, jotka eivät ole tämän päivän todellisuutta, pohtii Sturges. – Lisäksi muutos on nopeaa. Kirjastoala on ollut melko stabiili ala, jolla on vahvat perinteet ja arvot ja omat toimintatapansa. Pyörät eivät kuitenkaan pyöri enää tällä tavalla.

Nopea teknologinen muutos tuo uusia haasteita, mutta miten se muuttaa kysymyksiä sananvapaudesta? – Muutos on nopeaa, mutta periaatteiden tasolla muutos ei ole niin suurta. Tilanteet, joihin periaatteita on sovellettava, muuttuvat, täsmentää Sturges. – Miksi sananvapaus on niin tärkeää? Se on tärkeää yksilön kasvulle ja kehitykselle, mutta sillä on merkitystä myös yhteiskunnan kehitykselle esimerkiksi innovaatioiden lähteenä.

Tietoa kirjoittajasta

*Päivikki Karhula, johtava tietoasiantuntija, verkkotieto, Eduskunnan kirjasto
email. paivikki.karhula@eduskunta.fi*